81. Högby gamla kyrka, Göstrings hd.

Pl. XXVI. Fig. 1.

Litteratur: B. 882; L. 1180; W. 142; Hadorph, *Gothlandz-Laghen*, Sthm 1687, företal (teckningen B. 882); Broocman, *Beskr. öfver Östergötland*, s. 719; G. Stephens, *Macbeth, Jarl Siward og Dundee*, Kbh. 1876 (med teckningar av C. F. Lindberg); E. Brate och S. Bugge, *Runverser*, s. 229 i ATS. X: 1; C. F. Nordenskjöld, *ÖFT.* I, s. 66; *Reseber.* 1870, s. 43, teckn. pl. VII (av framsidan i stenens läge i kyrkmuren); E. Ihrfors, *Ostrogothia sacra*, s. 9, teckn.

Runstenen var insatt i sakristimuren till Högby gamla kyrka på östra sidan med den korstecknade sidan utåt till år 1874, då den delen av kyrkan revs där runstenen befann sig och stenen blev uttagen, varvid upptäcktes, att även den förut dolda sidan ägde inskrift. Stenen ligger nu på Högby gamla kyrkogård.

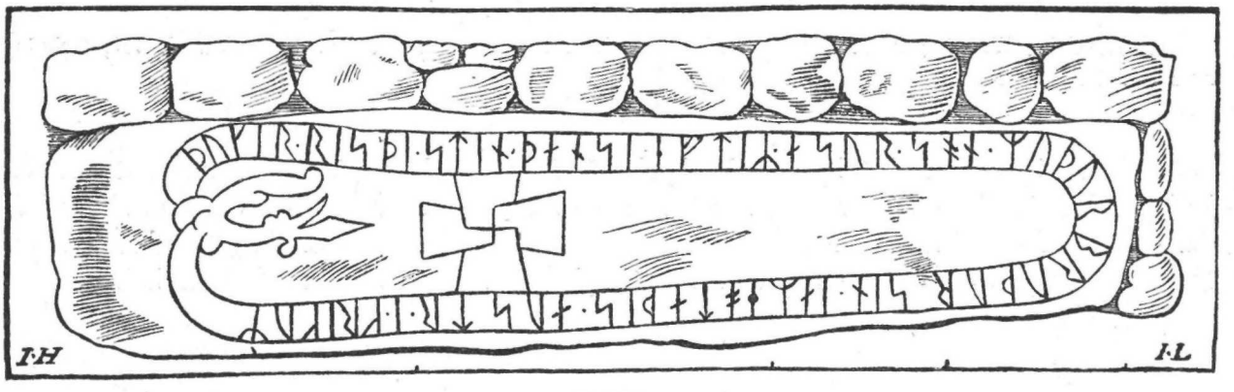

B. 882.

Ämnet är något rödaktig granit. Stenen är ristad på tre sidor och lär ha slingor på den fjärde. Längden är 3,45 m. Bredden på den korstecknade framsidan är vid ristningens slut nedtill 63 cm, vid nedre toppslingan 60 cm. Slingans bredd är 10—12 cm.

Baksidans övre hälft (högra hälften), på vilken dess inskrift börjar, är nedtill vid foten av sista **i** uti **aitaþis** 46 cm bred, i toppen vid foten av **u** i **hulmi** 34 cm. Nedre hälften (vänstra hälften) är nedtill från foten av sista **i** uti **aitaþis** 60 cm bred, upptill från foten av **u** i **hulmi** 54 cm. De båda yttre slingornas bredd är 16—17 cm, mittslingans 14—15 cm.

Ristningen börjar å den korstecknade framsidan nedtill t. v. med en punkt och namnet **þukir**, vari toppen är borta på **ukir**, vilka runor dock äro säkra; på **k** utgår kännestrecket 4 cm nedifrån, på **þ** däremot blott 2 cm. Tydlig prick har **e** uti **resþi**, **eftiʀ**, **eataþis**, **feal**, **treks**. Ovisst är, om prick finnes på **i** uti **asur · sin**, på vilken en fördjupning finnes 3 cm nedifrån och 5 cm uppifrån men belägen väl mycket åt höger och med form och riktning av kännestrecket till ᚾ, fast kortare, och på **e** uti **eaʀ**, vars prick är vid vänstra sidan av staven. Efter **t** i **asmutr** kröker sig slingan, men nedre slinglinien är dock av misstag utdragen över nedre strecket i **r** till 4 cm från den böjda övre slinglinien invid toppen

av **a** i **aitaþis**. I **asur** är mellanstrecket till **s** fortsatt 2 cm över nedre stavens utgångspunkt. I **krikum** har andra **k** utseende av **Y**. Uti **tribin** sakna båda **i** kännestreck; en naturlig fördjupning t. h. om staven har föranlett att uppfatta det första **i** som **a**.

Runstenens inskrift är följande:

Framsidan: · **þukir** · **resþi** · **stin** · **þansi** · **eftiʀ** · **asur** · **sin** · **muþur** · **bruþur** · **sin** · **iaʀ** · **eataþis** · **austr** · **i** · **krikum** ·

Baksidan: · **kuþr** · **karl** · **kuli** · **kat** · **fim** · **suni** · **feal** · **o** · **furi** · **frukn** · **treks** · **asmutr** · **aitaþis** · **asur** · **austr** · **ikrikum** · **uarþ** · **ohulmi** · **halftan** · **tribin** · **kari** · **uarþ** · **atuti** · (Mittslingan:) **auk** · **tauþr** · **bui** · **þurkil** · **rist** · **ru** (På mittytan:) **naʀ**

Namnet **þukir** förmodar Bugge, *Runverser* s. 231, med Stephens vara genom dissimilation uppkommet av *Þorgæirr*, i senare svenska *Tyrger*, anför *Tyger* från norska Nordlandet och frågar, om danska *Töger* är samma namn, och även jag har där anslutit mig till denna uppfattning.

Mot densamma strider emellertid, att **þukir** slutar på ᚱ **r** och icke på ᛦ **ʀ**, såsom **eftiʀ**, **iaʀ**, **runaʀ**. Visserligen visar inskriften uti **kuþr**, **asmutr**, **tauþr** en utveckling av *ʀ* till *r*, men en sådan övergång efter dentaler har Wimmer, *Die Runenschrift*, s. 297, uppvisat i runinskrifter under hela 900-talet. Då vidare formen på **m** ᛘ visar, att denna runinskrift är av rätt hög ålder, bör **r** även i **þukir** förklaras enligt Wimmers lag. Namnet bör därför fattas som kvinnonamnet *Þorgærðr*, vari *ð* kunde bortfalla i nom. sing. mellan stammens och ändelsens *r* (Noreen, *Altschw. Gram.* § 244, 3, 4). Så skrives *Þorgærðr* **þorker** B. 281, L. 337 Munkudden, enligt min undersökning 1901. Saknaden av det första **r** i **þukir** torde utgöra en felristning, jfr **treks**.

Uti **asur** · **sin** ser **sin** ut som ett vedernamn, om det ock är tänkbart, att det utgör en för tidig ristning av det **sin**, som följer efter **muþur** · **bruþur** ·. Om detta vedernamn utgjordes av adj. 'sen', isl. *seinn*, fsv. *sēn*, borde det stå i ack. sing. *sēnan*, och i *Runverser* s. 228 antages, att nom. sing. här är brukad för ack. sing., såsom ej sällan i runinskrifter, jfr L. 40, 162, 179, 224. Måhända utgöres dock detta vedernamn av ett subst., t. ex. *sin* f. 'sena', och har då regelrätt form. Jfr *Gunni hand* på Hunnestad-monumentet, Wimmer, *Danske Runemindesmærker* 3, s. 24 f.

Ristningen **o** · **furi** angiver platsen, där Asmund föll, och denna har *Runverser*, s. 231, av mig antagits vara Fyrisvall[1] och tillfället det ryktbara slag, vari Erik segersäll besegrade sin brorsson Styrbjörn starke. Detta slag stod enligt somliga 988, enligt andra 982 l. 983, 984, 985. På detta slag syfta sannolikt de skånska runstenarna vid Hällestad och Sjörup, se Wimmer, *De danske Runemindesmærker* I, s. 97 f. Bugge, *Runverser*, s. 233, påpekar, att **furi** på grund av prep. **o** icke kan beteckna Fyris-ån utan torde beteckna sträckan vid Fyrisån, samt att isl. *Fýri* visar långt *y*, varemot fsv. *Førisæng* (Styffe, *Skandinavien under unionstiden*[3], s. 347, 360) och nsv. *Föret* förutsätta kort och att växlingen *Fȳri* : *Fŷri* torde förklaras av att *h* är bortfallet efter *r*. Prep. *á* brukas dock för att beteckna stranden av ett vatten i Sǫgubr. af nokk. fornkon. k. 7, då det säges: ok setti Hringr konungr þar herbúðir sínar á Brávik undir skoginum milli ok víkrinnar.

[1] G. Stephens, *Macbeth, Jarl Siward og Dundee*, s. 22, antager **furi** åsyfta ön Fur i Limfjorden eller någon annan av de öar med detta namn, som under vikingatiden funnos i Sverge, Norge och Danmark.

Nsv. *Föret* är namn på de två sjöar, vartill Fyrisån utvidgar sig, och då ordet måste sammanhänga med isl. *fyrva* och *fjara* 'bliva ebb, lågt vatten', *fjara* 'strand som är översvämmad vid högt, torr vid lågt vatten', så har *Fȳri*, *Fȳri* troligen betecknat denna tidtals översvämmade del av Uppsala-slätten och den vattensamling som översvämmade den. Då Ynglinga-tal i Yngl.-saga k. 16 säger Domar hava blivit bränd *við Fýri* kan ju samma vattensamling avses; Snorre säger, att han fördes från Gamla Uppsala ut på Fyrisvall, säkerligen i båt på ån, och brändes på åstranden. Ån, som fordom hette Sala-ån, har säkerligen först av 1600-talets lärde blivit kallad Fyris. Då svearne kallade slaget ifråga för *Fýriselta*, talar denna benämning ock för antagandet, att isl. *á Fýri* kunde beteckna detsamma som isl. *Fýrisvellir*. Troligen avses emellertid icke slätten i närheten av Föret utan en dylik vattensamling söder om Forkarby i Bälinge, vilken nämnes i Upplands lagmansdombok 1490.[1] J. Sahlgren, Forntida vägar, s. 109 i Uppl. fornm.-för. tidskr. VI p. 1, Upps. 1910, sluter till detta »före» av bynamnet *Førikarlaby* SD. II, 103 (1291) m. m. och påpekar efter O. v. Friesen, Erik Segersälls strid med Styrbjörn Starke på Fyresvallarne i Uppsala Nya Tidnings julnummer 1908, att den isländske skalden Torvald Hjaltesson i sitt kväde över slaget på (Gamla) Uppsala backe förlade striden »väster på Fyrisvallen», vilken riktning just passar till Föret vid Forkarby.

Bugge antager **treks** vara felristning för **trekʀ**, då man just väntar uttrycket *frǭkn drængʀ*, jfr **froknan tre**[nk] Kumla, Hofsta sn, Närke, enligt mig 1901, Dybeck Runa nr 10 **tri-**. På förväxling av **s** och **ʀ** finnes ock annars något enda exempel. En sten vid Spånga har **þais** 'de' enligt Kempff, *Uppl. fornminnesför. tidskr.* I, II, s. 70, omvänt en på Tumbo kyrkogård, Södml., enligt min undersökning 1897 gen. sing. **þorstainʀ**.

Stephens och Bugge översätta **o hulmi** säkerligen riktigt med Bornholm, varom uttrycket *at Holmi* brukas av Hallfred vandrädaskald, Heimskr. Olafs saga Tryggvasonar k. 22.

Huru den fjärde sonen Kare dog, angives genom **kari · uarþ · atuti**. G. Stephens, *Macbeth, jarl Siward og Dundee*, s. 21, översätter: »ved Dundee dræbtes Kåre», och anser honom hava fallit i ett slag mellan jarl Siward digre och Macbeth år 1054, som han tror sig hava visat stod i närheten av Dundee. På grund av formen på **ᚠ m** är det omöjligt, att inskriften kan vara så sen som 1054, och därmed faller väl Stephens' tolkning.

Bugge föreslår som en möjlighet, att **kari · uarþ · atuti · auk · tauþr · bui** kunde uppfattas såsom:

Kári varð-at úti
auk dauðr Búi

»Kaare og Bue döde ikke udenfor Hjemmet», påpekar, att det nekande *-at* förekommer på Karlevistenen (Öl. 1), anför exempel på att *ok* utgör allitteration och att det nekande *-at* skrives åtskils från det ord, vartill det sluter sig. Mot denna möjlighet synes dock kunna invändas, att man till **uarþ** ju måste supplera **tribin** ur det föregående och meningen alltså skulle bliva: »Kare blev icke dräpt ute (men hemma)», icke blott 'död', som Bugges tolkning förutsätter. Även S. Söderberg, Öl. 1, s. 31, not 2, säger både interpunktion och bokstavsrim tala mot Bugges tydning av detta ställe, ehuru den ger en förträfflig mening.

[1] Upplands lagmansdombok 1490—1494, utg. av K. H. Karlsson, i Sv. fornskr.-sällsk. saml. Sthm 1907, s. 34: Kärde Olaff jönson j birkeby Til them som bygge oc boo j folkarlaby At theres fää gik wt offuer birkebo aa Oc jn til bäla föris äng Oc drwnknar oc fördärffuas.

Troligen har alltså även Kare stupat i strid och **atuti** angiver platsen, där han föll. Ristningen **atuti** kan visserligen läsas *at Dundi* och med Stephens tolkas som Dundee i Skottland, där någon strid kunde tänkas hava ägt rum i 1000-talets början. Att allitterationen mellan *Dundi* och *dōðr* faller sig naturlig, talar kraftigt för att antaga Stephens tydning Dundee eller annat ortnamn på *D-*. Särskilt är därvid att erinra om hurusom runstenarna på ön Man vittna om att svenskar färdats i väster vid samma tid. Möjligt är dock även, att **atuti** står för *at Uddi* 'vid Udden', och allitterérar med **auk**, jfr fsv. *wid norra ölandz vdd*, ehuru det då icke kan avgöras, vilken Udde som åsyftas.

Översättning:

Framsidan: Torgärd reste denna sten efter Assur (sena?), sin morbroder, som dog österut i Grekland.

Baksidan:

Söner fick Gulle
en god bonde fem.
Vid Fyris föll Asmund
orädde kämpen,
Assur omkom
i öster i Grekland,
Halvdan blev
på Bornholm dräpt,
Kare vid Dundee (?)
och död är Boe.

Torkel ristade runorna.

---

82. Högby kyrka, Göstrings hd.

Pl. XXVI. Fig. 2.

Litteratur: W. 143; C. F. Nordenskjöld, *ÖFT.* I, s. 65 (teckning), 66, 101; *Reseber.* 1870, s. 42, teckning pl. VII (i stenens läge i kyrkan); *Reseber.* 1871, teckn. efter stenens resning; E. Ihrfors, *Ostrog. sacra*, s. 8, teckn.

Vid rivningen av Högby gamla kyrka 1870 upptäcktes runstenen, efter bänkradernas undanflyttning, liggande på kant i norra väggens stenfot inuti kyrkan nära kyrkans nordvästra hörn. Runstenen är nu rest i prästgårdens park.

Ämnet är granit med rätt stora korn av röd fältspat. Höjden är 1,16 m, bredden vid foten 64 cm, vid toppen 56 cm. Slingans bredd är 13 cm.

Ristningen är synnerligen tydlig. Inskriften står i en slinga utan ormhuvud eller stjärt och börjar nedtill t. h., men efter högra långsidan och i toppen är blott övre delen av runorna i behåll och somliga äro alldeles borta.

Inskriften börjar med kolon och **þurkil**, vars **þ** är i behåll, men nedre hälften är borta av övriga runor, ävensom det följande skiljetecknet.